

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA 1 (P1)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2015

MATSHWAO: 70

NAKO: dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 11.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C: Dibopeho le ditlwaello tsa Tshebediso ya puo	(30)
2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng LE LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya karolo e NNGWE le e NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:

Metsotso e 50 ho araba Karolo ya A
Metsotso e 30 ho araba Karolo ya B
Metsotso e 40 ho araba Karolo ya C
9. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa tema ka nngwe.

TEMA YA A

Bala tema e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

DITSWERE DI HLOTSWE!

1	Sehlopha se tsebahalang sa Ditswere se hlotswe ke sehlopha se ipitsang Melodiamelodi tlhodisanong e neng e tshwaretse Mabaleng a dipontsho, Gauteng ka Moqebelo. Sehlopha sa Melodiamelodi se ikgapetse mohope o moholo wa kgauta le moputso wa pele wa diranta tse sekete. Melodiamelodi e fumane matshwao a mashome a robong, ha Ditswere di fumane matshwao a mashome a supileng. Le pele baahlodi ba tsebisa dintlha, ho ne ho se ho ntse ho bonahala hore sehlopha sena se setjha se behile sa kgale moriting.	5
2	Ditswere di ne di itjele ka moaparo o motle, o hohelang. Batho ba ile ba thabela ho bona sehlopha sena mme ba se opela mahofi ho se ananela. Motsamaisi wa sona, Titjhere Mohau, o ne a apere baki e teletsana e ntsho, e nang le mohatla tjena. O ka inahanela hore ha a ntse a tsamaisa pina, a ikonka, a supa kwana le kwana, mohatla wa hae o ne o tshehisa batho jwang. Le ha ho le jwalo, se ile sa etsa diphoso tse ngata tse ileng tsa etsa hore se hlolwe.	10 15
3	Pina ya tlhodisano e ne e le kodiumalla; mona le mane e fetoha thapelo, pina ya setjhaba sa Basotho. Ditswere ha di a leka ho hang ho fetisa molaetsa o mahlonoko wa moqapi kapa hona ho hlahisa maikutlo a hae ka pina ena. Di ne di hoeleditse di sa bontshe hore di utlwisisa seo di se binang. Ho na le moo bese e ileng ya tswa lekoteng teng, mme ya senya morethetho wa pina ho tu! Ntle le moo, sehlopha se ile sa fosa diteranseshene tse pedi mme sa tlatlarietsa feela tjena.	20
4	Sehlopha sena sa Ditswere se hlotswe jwalo ke sehlopha se neng se qala ho kenela ditlhodisano. Sena se a makatsa kaha Ditswere ke sehlopha se nang le boiphihlelo, se hlolang se entse menyakwe ditlhodisanong tsa mmimo wa dinoto. Sehlopha se ne se hlile se ikonka, se sa ikgalale se bontsha hantle hore ena ntho se tswa tse ho e etsa. Baahlodi bona ba hlile ka ntlha ya hore sehlopha sena se ne se binela pina ena ya Raseleso hodimo, se tlerola, mme ho sa utlwahale hore ke pina ya kodiumalla.	25
5	Balatedi ba belaetswa ke taba ya hore sehlopha sa bona se hlotswe ke setlabotjha mminong, se sa tsebeng mmimo hohang. Ba re sehlopha sa Melodiamelodi se tletse matlaila, mme ebile ha ho makatse ha e le hona se neng se qala ho ba le seabo ditlhodisanong tsa boemo bo hodimo hakaalo. Balatedi ba boetse ba lla ka taba ya hore motsamaisi wa Melodiamelodi o ne a sa kekete hise batho, a sa shape mmeshara hantle; ebile hape ha se titjhere, kahoo mmimo wa dinoto ha a o tsebe.	30 35

6	Balatedi ba sona ba tshepa hore lemong se tlang se tla tla se ikemiseditse ho feta lemong sena. Ba bang ba balatedi ba sona ba nahana hore sehlopha sena se qhekanyeditswe. Ba re ho ne ho bonahala ka ditlatse tsa bamamedi hore sehlopha sa bona se lokelwa ke maemo a pele.	40
7	Mmino wa Melodiamelodi o amile batho maikutlo. O ne o iphotlile. Dibini di laola mantswe a tsona hantle. Moo di lokelang ho binela tlase kapa moo molaetsa wa pina e leng wa mahlomola, pina ya tsona e ne e tsetselelwa fatshe empa di e bina ka maikutlo le ka thahasello. Moo e phahamang teng, di ne di phahamisa mantswe empa di sa tlerole. Ho ne ho bonahala hore motsamaisi wa sehlopha o se rupelletse ka hloko. Dibini tsa lentswe la pele di ne di kgahlisa, ha tinoro e ne e thonkgga dibini tsa kgale maqeba.	45
8	Sehlopha sena se binne pina eo ya Raseleso, e thata, ntle le ho etsa diphoso tse tlwaelehileng tsa ho lahla morethetho le ho tlaila qapodiso ya mantswe a sa tlwaelehang a Sesotho. Se ka ntlafatsa pina ya sona le ho feta ha dibini di ka tlwaetswa ho ahlama haholo ha di bina, le ho phefomoloha hantle ho latela dipolelwana esita le matshwao a pina. Ntle le dintlhanyana tsena, sehlopha sena se binne hantle haholo mme ke bahlodi ba phethahetseng.	50
9	Virginia e motlotlo haholo ka Melodiamelodi. Tlhodisanong eo, sehlopha sa Matjhaafela, se tswang porofensing ya Gauteng se ile sa fumana boemo ba boraro ka matshwao a mashome a mahlano a metso e mehlano. Dihlopha tse ding tse neng di bina ke Dibini tsa Jabavu, Kutlwanong le Sehlopha sa Qwaqwa. Ka bomadimabe sehlopha sa Motse-Thabong, se ka tlasa tsamaiso ya ntate Sethunya Fothoane, se ne se le siyo, ekabe batho ba ile ba bona disala hoja se ne se le teng.	55 60

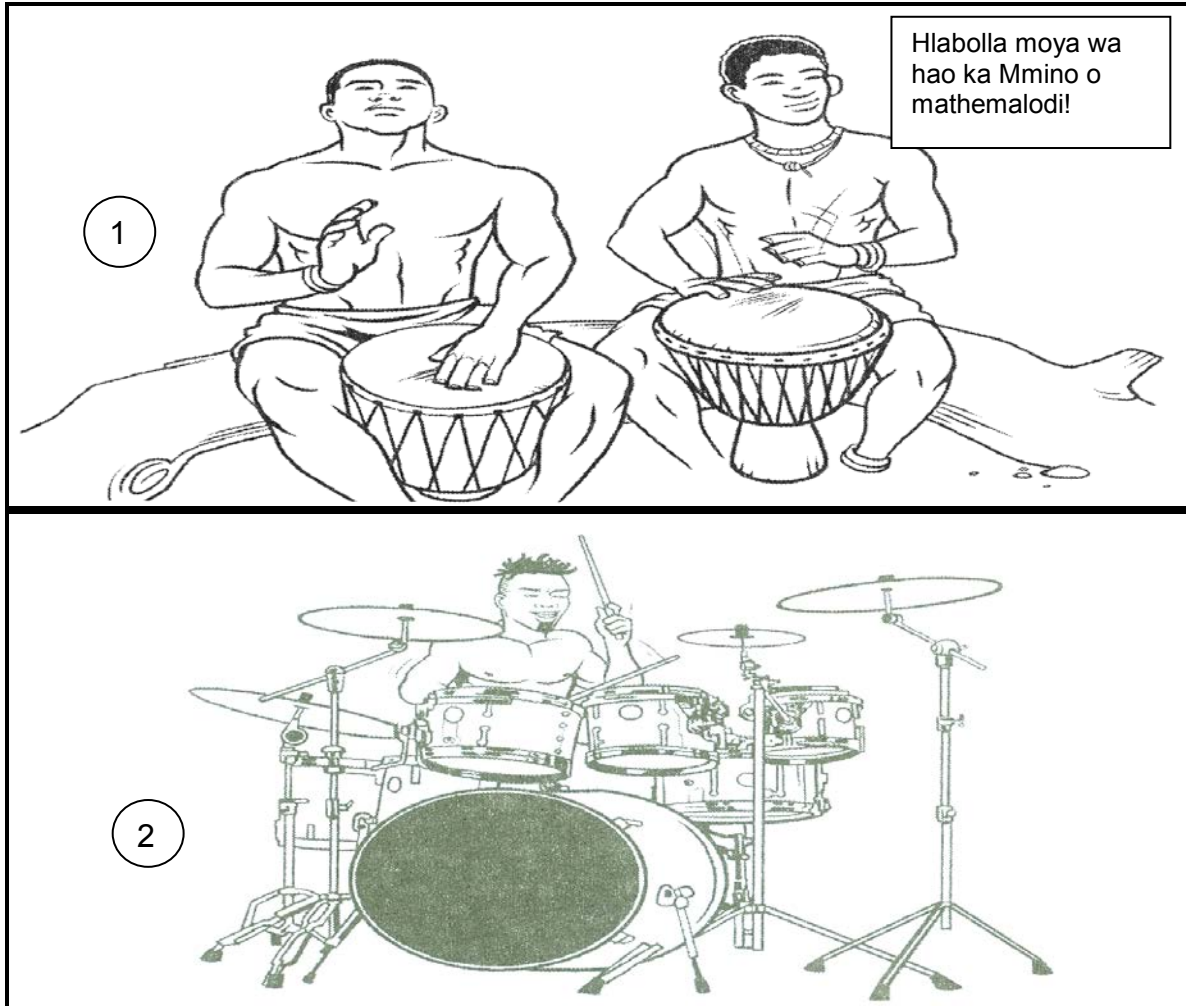
[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa bukeng ya *A re ithuteng Sesotho – Phephetso*, Maphike le ba bang: 1989: 298–301]

- 1.1 Bolela hore pina e neng e binwa moketeng wa ditlhodisano tsa mmino ke ya mofuta ofe. (1)
- 1.2 Ke dihlopha tse kae tse neng di kenetse tlhodisano ee ya mmino wa dinoto eo ho buuwang ka yona temeng ee? (1)
- 1.3 Qolla polelo seratswaneng sa 2 e re bolellang hore Ditswere di ne di boheha. (1)
- 1.4 Na o bona ho makatsa ha sehlopha sa Ditswere se ile sa hlolwa tlhodisanong ee ya mmino? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.5 Hobaneng ha balatedi ba Ditswere ba ne ba belaela ha sehlopha sa bona se hlotswe? Fana ka mabaka A MABEDI. (2)
- 1.6 Ho ya ka baahlodi, ke hobaneng ha sehlopha sa Ditswere se sa ka sa fumana maemo a pele tlhodisanong ee? (2)

- 1.7 Ke diphoso dife TSE PEDI tse ileng tsa etswa ke sehlopha sa Ditswere nakong eo se neng se bina pina ya tlhodisano? (2)
- 1.8 Ha ho thwe sehlopha sa kgale se 'behilwe moriting' ke sena se setjha seratswaneng sa 1, moleng wa 8, ho bolelwa hore seo sa kgale se ...
- Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.
- A behile dibini tsa Melodiamelodi moriting.
 B thibile sehlopha sa Melodiamelodi hore se se ke sa hlola.
 C hlotswe ke sehlopha sa Melodiamelodi.
 D hloile sehlopha sa Melodiamelodi. (1)
- 1.9 Na o ka re molaetsa wa pina ee ya tlhodisano o ne o finyella maikutlong a bamamedi ha sehlopha sa Melodiamelodi se ne se e bina? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.10 Ntle le hore sehlopha sa 'Melodiamelodi' ke sehlopha se tswang motseng wa Meloding (Virginia), re ka re lebitso la sehlopha le re tsebisa eng ka sehlopha see sa dibini? (2)
- 1.11 Seratswaneng sa 5 ke mantswe afe a balatedi ba Ditswere a bontshang lenyatso? Qolla ntlha TSE PEDI feela. (2)
- 1.12 Ha mongodi a re ha sehlopha sa Motse-Thabong se ne se le teng, ekabe batho ba bone disala. Ebe sena se o bolella eng ka sehlopha seo? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.13 Ke thuto efe eo o nahanang hore sehlopha sa Ditswere se ile sa ithuta yona ka mora ho hlolwa ka sehloho ke setlabotjha mminong? (2)

TEMA YA B

Boha tema e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

MMINO WA DILETSWA

[Se qotsitse ho tswa ho buka ena: *Spot on English*: Rolien Buhrmann, et al, 2011:24]

- 1.14 Bolela mabitso a diletswa TSE PEDI tse hlahisitsweng temeng e ka hodimo. (2)
- 1.15 Phapano ke efe pakeng tsa diletswa tse letswang ke bahlankana ba foreiming ya 1 le diletswa tse letswang ke mohlankana ya foreiming ya 2? (2)
- 1.16 Bahlankaneng bana ba letsang diletswa ke ofe eo o ka reng ke qhetseke mminong? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.17 Ha o bapisa tema ya 1 ya '*Ditswere di hlotswe*' le ya 2 ya '*Mmino wa Diletswa*' o bona kamano e le efe pakeng tsa tsona ka bobedi? (2)

[30]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A:****30**

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang ebe o di kgutsufatsa ka seratswana moo o totobatsang dintlha tsa sehlooho tseo motho ya batlang ho theola boima ba mmele a lokelang ho di ela hloko.

ELA HLOKO: O lebeletswe ho etsa tse latelang:

1. Kgutsufatsa mekgwa eo o ka e latelang ha o theola mmele ka mantswe a sa feteng 90.
2. Dintlha e be TSE SUPILENG tse jereng mohopolo wa sehlooho.
3. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.
4. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**HO THEOLA MMELE**

Ho theola mmele ke taba e boima, e hlohang boikemisetso bo boholo. Phepo e ntle, boikwetliso le taolo ya kगतello ya maikutlo ke tse ding tsa dintlha tseo o lokelang ho di ela hloko ha o batla ho theola mmele wa hao.

Pele o ka qala ka lenanetsamaiso la ho ikwetlisa le ho itima dijo bakeng sa ho theola mmele, o lokela ho tseba boholo boo mmele wa hao bo lokelang ho ba le bona. Boima ba mmele wa hao bo laolwa ke seo re se bitsang ka hore ke *Body Mass Index*. *BMI* ke mafura a mmele kaofela ha a bapiswa le bolelele le boima ba mmele wa hao. Ka baka lena *BMI* ya motho e mong ha e tshwane le ya e mong.

Ha o theola mmele ka ho ikwetlisa, ho bohlokwa ho iphuthumatsa pele. Mmele o hloka ho futhumala hore phallo ya madi e phahame. Methapokutlo e a tsoha mme mmele o qala ho sebedisa matla ka tsela e loketseng. Sena se thusa ho tjhesa mafura a mmeleng. Ha o iphuthumatsa, o ka tsamaya butle e be o ntse o phahamisa sekgahla sa ho tsamaya hanyane-hanyane.

Mmele wa hao o ka tlwaela mokgwa oo o ikwetlisang ka wona. Sena se ka etsa hore o se ke wa bona phetoho mmeleng wa hao. O se ke wa ikwetlisa ka mokgwa o le mong nako e fetang beke. Ha o lemoha hore boikwetliso ba hao ha bo sa o sebeletsa, eketsa nako eo o ikwetlisang ka yona. Etsa bonnete ba hore o a fufulelwa.

Hopola ho dula o itekotse ka nako tsohle. O se ke wa ikwetlisa, ebe ka mora moo o ja dijo tse hlohang phepo ka kgopolo ya hore o tla ikwetlisa hape. Sena se phahamisa mmele haholo ho na le hore o theohe. Tsepama boikwetlisong ba hao le phepong e nepahetseng.

Ha o ikutlwa o lakatsa sejo se itseng, se siyo lenaneng la dijo tsa ho theola mmele, ja sekotwana feela e seng sejo seo kaofela. Qoba ho ja dijo tse mafura a mangata le tse nang le tswekerere e ngata.

[E qotsitswe le ho lokiswa botjha ho tswa makasineng wa *Bona*, Loetse 2013:92–93]

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO

POTSO YA 3: PAPATSO

Bala le ho boha papatso e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D

IPHUMANELE SENO SE TLETSENG PHEPO
KOTIKOTI YA MATLA

Ke sena he seno Basotho!

Fumana mahlahahlaha le morolo wa letsheare lohle!

Ha o nwele Ha o sa tla nyorwa le kgale!

Ipehe monyetleng wa ho IKGAPELA meputso e babatsehang ya boleng ba R150 000 ka ho bokella makotikoti!

E hlahisitswe ke ba ha Citrus Company

[Tema ya boiqapelo ya bahlahlobi]

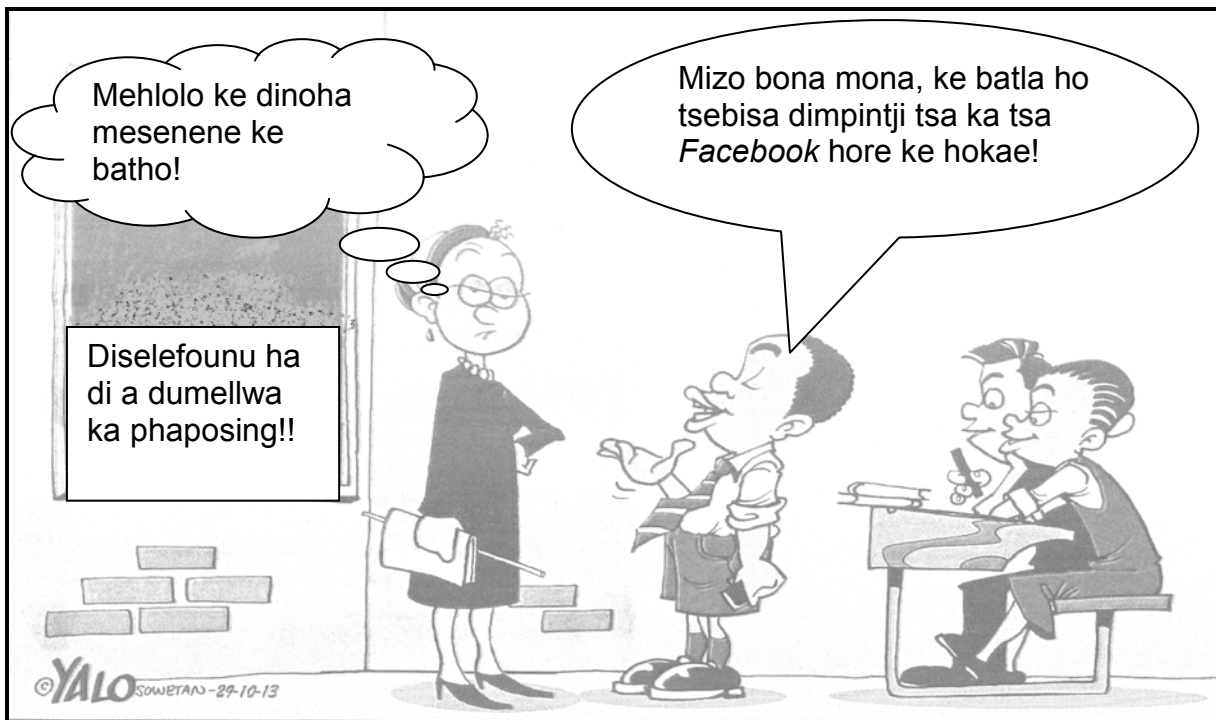
- 3.1 Sehlahiswa se bapatswang temeng ee se fumaneha ka tatso efe? (1)
- 3.2 Qolla polelwana eo e leng lepetjo la sehlahiswa sena. (1)
- 3.3 Sehlahiswa se bapatswang mona se reretswe batho bafe? (1)

- 3.4 Sepheo sa babapatsi ke sefe sa ho sebedisa polelo ena; '*Ikgapele meputso e babatsehang ya boleng ba R150 000!*' papatsong? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 3.5 Bolela hore matshwao a tlaselase kotikoting a kang ditshupiso (diaro) a bolela eng. (1)
- 3.6 Bontsha kamoo matla a puo a hlahiswang kateng polelong ena ya sehlooho: 'Iphumanele seno se tletseng phepo'. (2)
- 3.7 Hobaneng ha mmapatsi a sebedisitse letshwao la makalo kgafetsa qetellong ya dipolelo tsa hae? (1)
- 3.8 Qolla mantswe a nnetefaletsang moreki hore sehlahiswa se bapatswang ha se a tswakwa ka metswako e meng esele ntle le e boletsweng. (1)
- [10]**

POTSO YA 4**KHATHUNU**

Bala le ho boha khathunu ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA E**TLHAHLOBONG YA MAKGAOLAKGANG**

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa lesedinyaneng la *Sowetan*, 5 Loetse; 2013: 2]

- 4.1 Ke sefe se etsahalang khathunung ena se tiisang mantswe a mosuwetsana a ka hara pudulwana? (2)

- 4.2 Maikutlo a mosuwetsana a hlahiswang ke mantswe a ka hara pudulwana ke afe? (2)
- 4.3 Na ho nepahetse hore mosuwetsana a tshware thupa ka phaposing ya ho rutela jwalo ka ha ho hlahella khathunung mona? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.4 Ke sefe seo o se lemohang sefahlehong sa moithuti wa ngwanana? Hlalosa. (2)
- 4.5 Moithuti ya buang mantswe ana 'Mizo bona mona, ke batla ...' o sebedisa ...
Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.
A puo e bontshang tlhompho;
B rejistara e loketseng maemo a ka phaposing;
C rejistara e loketseng metswalle ya hae;
D Sesotho se phepa se mathemalodi. (1)
- 4.6 Ke molao ofe o behilweng ka phaposing, oo baithuti ba lokelang ho o hlompha ka nako tsohle? (1)

[10]**POTSO YA 5****TEMA YA PROSA**

Bala tema ena e latelang ebe o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse botsitsweng hodima yona.

TEMA YA F**BOSHODU KE LEFEELA**

- 1 Ke ka hoo nna ke dumelang hore motho ya utswang o tlola molao. O tlola molao wa puso ya naha le molao wa Modimo. Ka hona o tlola melao e mmedi ka nako e le nngwe. O lokelwa ke kahlolo e boimanyana, e tla phakisa ho mo lemohisa hore ketso eo a e entseng ha e a loka. Ka tsela e jwalo ha a sa tla hlola a e etsa. 5
- 2 Mane sekolong re bona bana ba bangata ba iswa phaposing ya matitjhere kapa ofising ya mosuwehloho ka baka la ho utswetsana dipene, dibuka le tse ding. Sena se bontsha hore ngwana ya utswetsang ba bang o se a qadile ho iphetola senokwane. Ha bana ba se ba utswetsane o tla fumana ya utsweditsweng a lla ha bohloko. O lla letsatsi lohle, a lliswa ke pelo e bohloko ha e le mona a lahlehetswe ke seo a se ratang. Kajeno lena re bona batho ba se ba hlwele mekwalaba ntlheng ya boshodu. Ba utswa makoloi, thepa ya ka tlong, kgauta le diphahlo tsa mabenkeleng. Ka nako e nngwe ha motho a emisitse koloi mane toropong, le pele a potela kgale leshodu la makoloi le e bone. Ha a kgutla o fumana koloi e se e metse maoto. A e batle hohle esita le ka hara dipokotho tsa baki ya hae kapa bona borikgwe. 15

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ena: *Ke llela kgutso*, R.F Rampai, 1994: 52]

- 5.1 'O tlola molao wa puso ya naha le molao wa Modimo' (mela 1–2). Fetolela polelo ena ho lekgathe lefetile. (1)
- 5.2 Ngola polelo e latelang hape empa leetsi la yona le be boemong ba leetsisisi:
A e batle hohle esita le ka hara dipokotho tsa baki (mola 16). (1)
- 5.3 '... a lliswa ke pelo e bohloko ha e le mona a lahlehetswe ke seo a se **ratang**' (mela 10–11). Sebedisa 'ratang' e le sebopehong sa boiketsi polelong. (2)
- 5.4 Ipopete maele moo o sebedisitseng lentswe lena:
molao (1)
- 5.5 Ngola lelatodi la lentswe le latelang o be o le sebedise polelong eo o ipopelang yona:
boimanyana (mola 3) (2)
- 5.6 Sebedisa lentswe lena polelong ho bontsha moelelo o fapaneng le o sebedisitsweng temeng mona.
hlola (mola 5) (2)
- 5.7 Ipopete polelo moo o sebedisitseng sekapuo sena 'e se e metse maoto' (mela 15–16) ho hlakisa moelelo wa sona. (1)
[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70